בס״ד

הלכות חנוכה

סיכום לפי סדר סימני השולחן ערוך

לעילוי נשמת

עזרא בן רבי מיכאל

ומרים בת מג'ודה

תהיינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים

תוכן העניינים

הקדמה לחנוכה · 2

ימי חנוכה ומקום ההדלקה · 3

תע״ר · תרע״א

זמן ההדלקה ודיני הנרות · 4

תרע״ב · תרע״ג · תרע״ד

מעשה ההדלקה והברכות · 5

תרע״ה · תרע״ו

אורח ושאריות השמן · 6

תרע״ז

נרות חנוכה בשבת · 7

תרע״ח · תרע״ט · תר״פ · תרפ״א

תפילה וקריאת התורה · 8

תרפ״ב · תרפ״ג · תרפ״ד · דגשים בהגייה

הקדמה לחנוכה

מול המעצמה היוונית, שביקשה להשליט את תרבותה, קמו החשמונאים מתוך משפחה אחת, דבקו בתורה ונשארו נאמנים לבורא עולם. מעטים עמדו מול רבים וזכו לניצחון שנראה בלתי אפשרי. גם במלחמות ישראל מאז קום המדינה, ממלחמת העצמאות ומבצע קדש ועד מלחמות ששת הימים ויום הכיפורים, ראינו כיצד עם קטן עמד בתנאים קשים מול צבאות גדולים ממנו. על כך אנו מודים ב״על הניסים״ ואומרים **״מְסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים״**.

הרוקח קושר את ל״ו נרות החנוכה, מלבד השמשים, ללי״ו השעות שבהן האיר האור הגנוז בימי בראשית, אור המאיר מסוף העולם ועד סופו ואין דבר שמסוגל לעמוד מולו.
החשמונאים המשיכו לעבוד את ה׳ גם בתוך החושך, וזכו שיאיר להם מאותו אור. משהו מאור זה נשאר לנו בנרות החנוכה, ומאיר לנו גם בימים אלו, שנה אחר שנה.

ימי חנוכה ומקום ההדלקה

סימן תע״ר · דיני ימי חנוכה

סעיף א, ג שמונת ימי חנוכה מתחילים בכ"ה בכסליו ובימים אלו אין מספידים בהם אלא לחכם בפניו, ואין מתענים בהם, ולפי השו"ע **מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה חצי שעה ראשונה של הדלקת הנרות.** ואני אומר שזמן טוב ועת רצון גם לגברים ללמוד תורה או להתפלל בחצי שעה זו של הדלקת הנרות.

סעיף ב לפי השולחן ערוך סעודות חנוכה הם רשות והרמ"א מוסיף שאם ישורר שירות ותשבחות לשם יתברך הרי הם סעודות מצווה. וכבר ביאר הפלא יועץ בערך אכילה ושתייה שאם אדם אומר "הריני אוכל ושותה כדי שאהיה בריא וחזק לעבודת השם" מיד הסעודה נהפכת לסעודת מצווה. (כמובן בתנאי שאוכל אוכל שבריא לו). הכלל הוא כפי שכתב באורחות צדיקים שער האהבה "לא יאכל כל שהחך מתאווה כמו הכלב והחמור, אלא יאכל דברים המועילים לגוף, אם מרים אם מתוקים. ולא יאכל דברים הרעים לגוף, אף על פי שהם מתוקים לחיך". וכתב הרמב"ם בהלכות דעות פרק רביעי שזהו כלל גדול ברפואה עיין שם. והעושה כן הרי הוא עובד את השם גם באכילתו (שולחן ערוך סימן רל"א סעיף א).

סימן תרע״א · מספר הנרות ומקום ההדלקה

סעיף א אפילו עני המתפרנס מן הצדקה צריך למכור אפילו את בגדיו בכדי לקנות שמן לחנוכה.

סעיף ב הולכים ומוסיפים נר בכל יום, הספרדים מדליקים חנוכייה אחת לכולם. לפי הרמ"א כל אחד מדליק חנוכיה לעצמו.

סעיף ג, ד כלי עם שתי פתילות המובדלות בינהם אם הכלי מכוסה נחשב שתי נרות.

סעיף ה עיקר המצווה היא לפרסם את הנס ולכן העדיפות היא להדליק בפתח הבית הפונה לרשות הרבים בצד שמאל הנכנס, ואם אין הפתח פונה לרשות הרבים מדליק בחלון הפונה לרשות הרבים. בשעת סכנה מדליק על השולחן בתוך ביתו.

סעיף ו גובה החנוכייה והנרות צריך להיות מעל שלושה טפחים ופחות מעשרה ואם הניחה מעל עשרה יצא אבל מעל עשרים אמה לא יצא. לפי הקבלה המקום הטוב ביותר בין שבעה טפחים לעשרה טפחים (בן איש חי בהלכות חנוכה).

סעיף ז כאשר מניחים בפתח, מניחים מצד שמאל של הנכנס בכדי שיהיה מוקף במצוות, בבית הכנסת מניחים בצד דרום.

סעיף ח מי שיש לו שני פתחים פונים לכיוון אחר צריך להדליק בשני הפתחים בכדי שלא יחשדו בו שאינו מדליק. יש לשים לב שמברך רק בפתח שמדליק ראשון ובפתח השני מדליק ללא ברכה.

זמן ההדלקה ודיני הנרות

סימן תרע״ב · זמן ההדלקה

סעיף א זמן ההדלקה המובחר ביותר הוא להדליק עם סוף שקיעת החמה, בלי להקדים ובלי לאחר. בשעת הדחק אפשר להקדים מפלג המנחה, בתנאי שיספק שמן עד חצי שעה אחרי השקיעה.

סעיף ב צריך שמן לכחצי שעה שידלק אחרי צאת הכוכבים, וזמן ההדלקה הוא מצאת הכוכבים עד שתכלה רגל מן השוק. בדיעבד אפשר להדליק כל הלילה. אם עבר כל הלילה אין תשלומין.

סימן תרע״ג · שמנים פתילות וכלים

סעיף א כל השמנים והפתילות כשרים. הרמ״א מציין ששמן זית מצווה מן המובחר, ולפי הרב מרדכי אליהו המובחר ביותר זה שמן זית הראוי לאכילה. אסור להשתמש באור נרות המצווה, אפילו לספירת כסף. השו"ע מביא מחלוקת לגבי שימוש של קדושה. מדליקים אור נוסף לשימוש ומבדילים אותו מנרות המצווה.

סעיף ב מעשה ההדלקה הוא המצווה. אם הנר הודלק כראוי וכבה, השו"ע פוסק שאין חובה לשוב ולהדליקו. הרמ״א מוסיף שהמחמיר להדליק מחדש אינו מברך.

סעיף ג נר חרס לא מצופה שנעשה ישן מהדלקה טעון החלפה או הסקה באש וללא היסק אין להדליק בכלי זה. כלי מתכת אינו צריך להיות חדש בכל לילה, זכוכית וחרס מצופה דינם כמתכת.

סעיף ד אין צורך להחליף פתילות בכל לילה, ואפשר להמשיך להשתמש בהן עד שיתכלו.

סימן תרע״ד · הדלקת נר מנר

סעיף א השו"ע מתיר להדליק נר חנוכה ישירות מנר חנוכה. בהעברה דרך נר חול יש מחלוקת. הרמ״א מביא מנהג להחמיר גם בהדלקה ישירה בזמן המצווה.

סעיף ב השו"ע מביא דעה שנרות בית הכנסת, שבת וחנוכה הם נרות מצווה ומותר להדליקם זה מזה. זו דעה המובאת בלשון ״יש מי שאומר״. אבל אנו מחמירים בכדי לצאת ידי כל הדעות ואין אנו מוחים במקילים.

מעשה ההדלקה והברכות

סימן תרע״ה · מעשה ההדלקה והחייבים בה

סעיף א המצווה נעשית בהדלקה לשם חנוכה, במקום שבו יונח הנר. ולכן אם היה נר דולק ורוצה להשתמש בו לנר חנוכה צריך לכבותו ולאחר מכן ידליק את הנר לשם המצווה. וכן אפילו אם היה חולה שוכב במיטתו לא ידליקו לפניו חנוכיה ולאחר מכן יעבירו אותה לפתח הבית או לחלון אלא ידליקו בפתח ולא יעבירו אותה ממקומה כלל.

סעיף ב צריך להכניס את מלוא כמות השמן הנדרשת לפני ההדלקה. הוספת שמן לאחר הדלקה שבה לא היה שיעור מספיק לא מועילה והמדליק לא יצא ידי חובה וברכותיו לבטלה.

סעיף ג אישה חייבת בנר חנוכה ויכולה להדליק ולהוציא ידי חובה את האחרים. ויש מתירים בקטן שהגיע לחינוך להוציא את הגדול ובשעת הדחק יש לסמוך עליהם. חרש ושוטה לא מוציאים ידי חובה ופטורים מההדלקה.

סימן תרע״ו · ברכות וסדר ההדלקה

סעיף א בלילה הראשון מברכים להדליק נר חנוכה, שעשה ניסים ושהחיינו. אם לא בירך שהחיינו בלילה הראשון, מברך בלילה השני או כשייזכר בהמשך החג. והילקוט יוסף בסימן תרע"א מציין שאם חל חנוכה בשבת, אז מכיוון שיצא המדליק ידי חובת הברכות שמדליק בביתו לפני כניסת השבת אם הוא מדליק בבית הכנסת צריך לברך ברכה אחת בלבד והיא להדליק נר חנוכה. ברכת שהחיינו ושעשה ניסים לא יברך בבית הכנסת כאשר חל חנוכה בשבת.

סעיף ב מהלילה השני מברכים שתי ברכות: להדליק ושעשה ניסים. הרמ״א מדגיש שמברכים את כל הברכות **לפני שמתחילים להדליק.** וזהו כלל גדול בברכות: מברכים תחילה ואחר כך עוברים לעשיית המצווה. והשולחן ערוך כותב שאסור לעשות שום פעולה בעת שמברך (סימן קצ"א סעיף ג') ועיין במשנה ברורה שם על חומרת הדבר. ולכן אלו שמדליקים את נרות החנוכה ותוך כדי מברכים טועים הם!

סעיף ג מי שלא הדליק, וגם לא עתיד להדליק באותו לילה וגם אין מדליקים עליו בביתו, מברך שעשה ניסים כשרואה נר חנוכה, בלילה הראשון גם שהחיינו. מי שכבר בירך שהחיינו בראייה אינו חוזר עליה כשידליק בלילה אחר.

סעיף ד **לאחר ההדלקה אומרים ״הנרות הללו״,** ומזכירים את התשועות, הניסים והנפלאות. האמירה מכוונת את הלב להודאה לה׳ על הישועה. והמשנה ברורה מדגיש שאפשר לומר "הנרות הללו" רק אחרי שהדליק את הנר הראשון וצריך לחכות שתהיה השלהבת עולה מאליה ואח"כ יסלק ידו מהדלקת הפתילה (סימן רס"ג סעיף קטן כ"ו). ואלו שמדליקים את נרות החנוכה ותוך כדי מברכים טועים הם! ואפילו אם ברכו ולפני שנדלק הנר אומרים הנרות הללו נחשב הפסק בין הברכה לעשיית המצווה.

סעיף ה בלילה הראשון מניחים בימין. בכל לילה מוסיפים נר משמאל, מתחילים בנר החדש ופונים לימין. כך תחילת ההדלקה מדגישה את תוספת הנס. **והמשנה ברורה מדגיש שצריך להרחיק את עצמו לצד שמאל בעת ההדלקה כדי שיפגע בו תחלה ולא יצטרך להעביר על המצוות.** כלומר, אם האדם שמדליק מעביר את ידו מעל שאר הנרות בכדי להגיע לנר השמאלי ביותר ואז מדליק, מכיוון שדילג על הנר הקרוב אליו נחשב שהוא מעביר על המצוות.

אורח ושאריות השמן

סימן תרע״ז · הדלקת אורח ושאריות השמן

סעיף א אורח שאין מדליקים עליו בביתו משתתף בפרוטה בשמן של בעל הבית. ואם יש לו מקום נפרד לשינה עם פתח בפני עצמו ידליק בפתח. הרמ״א מביא מנהג להדליק במקום האכילה כשמדליקים בפנים. והוא הדין למתארחים בבית מלון.

סעיף ב קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק וחנכו להדלקה. יש ללמוד דין זה יחד עם תרע״ה סעיף ג׳ כי אינו מוציא אחרים ידי חובה רק בשעת הדחק.

סעיף ג מי שנמצא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות אף שמדליקים עליו בביתו. הרמ״א מדגיש שחייב לראות את הנרות.

סעיף ד שאריות השמן מהכמות שנדרשה לשיעור ההדלקה הוקצה למצווה ולכן אסור לזורקו לאשפה. והמשנה ברורה שם מסביר שאם השמן דלק שיעור של חצי שעה ונשאר משמן זה מותר לזורקו. **ובשביל לצאת ידי חובת כולם טוב להתנות שאינו מקצה את השמן אלא לשיעור ההדלקה ואז לכולי עלמא מותר לזורקו לאשפה** (סימן תרע"ב סעיף קטן ז').

נרות חנוכה בשבת

סימן תרע״ח · סדר הקדימה בקניית נרות

סעיף א מי שאין לו כסף גם לנר שבת וגם לנר חנוכה קונה נר שבת מפני שלום ביתו. אם נר שבת כבר בידו ונדרש לבחור בין נר חנוכה ליין לקידוש, נר חנוכה קודם משום פרסום הנס. והילקוט יוסף מוסיף טעם נוסף כי יכול לקדש על הפת.

סימן תרע״ט · הדלקה בערב שבת

סעיף א בערב שבת מדליקים תחילה נרות חנוכה ואחר כך נרות שבת. הרמ״א מציין שמברכים גם כשמדליקים מבעוד יום. וכבר הזכרנו בסימן תרע"ו שהילקוט יוסף מציין בסימן תרע"א מציין שאם חל חנוכה בשבת, אז מכיוון שיצא המדליק ידי חובת הברכות שמדליק בביתו לפני כניסת השבת אם הוא מדליק בבית הכנסת צריך לברך ברכה אחת בלבד והיא להדליק נר חנוכה. ברכת שהחיינו ושעשה ניסים לא יברך בבית הכנסת כאשר חל חנוכה בשבת.

סימן תר״פ · הנחת הנרות ליד הדלת

סעיף א בליל שבת יש לחצוץ בין הנרות לפתח כדי שהרוח הנוצרת מפתיחת הדלת לא תכבה אותם. מכינים את ההגנה באופן המאפשר שימוש בדלת בלי לכבות את הנרות.

סעיף ב בערב שבת אסור לקבוע הנרות בדלת עצמה אחורי הדלת ויש מי שמתיר . והשולחן ערוך בסימן רע"ז פוסק נר שמונח אחורי הדלת אסור לפתוח הדלת בשבת.

סימן תרפ״א · הדלקה במוצאי שבת

סעיף א אין לברך בורא מאורי האש על נר חנוכה. ברכת הנר בהבדלה מצריכה אפשרות ליהנות מהאור, ואילו מאור נר חנוכה אין נהנים בזמן מצוותו.

סעיף ב בבית הכנסת מדליקים נר חנוכה לפני ההבדלה. והרמ"א פוסק שהוא הדין גם בביתו. אך למעשה המנהג של הספרדים בביתם הוא להדליק נר חנוכה לאחר ההבדלה.

תפילה וקריאת התורה

סימן תרפ״ב · על הניסים

סעיף א אומרים על הניסים בברכת מודים בתפילה ובברכת הארץ בברכת המזון. אם שכח אין חוזרים על התפילה או ברכת המזון. אם נזכר באותה ברכה לפני הזכרת שם ה׳ בחתימתה, חוזר ומשלים. והרמ"א מוסיף שיש אומרים כששכח על הניסים בברכת המזון כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו'.

סעיף ב גם במוסף של שבת ושל ראש חודש בחנוכה מזכירים על הניסים, אף שאין תפילת מוסף מיוחדת לחנוכה עצמו.

סעיף ג אין אומרים כשם שעשית וכו' אלא מסיים ועשית עמהם נסים וגבורות בימים ההם בעת הזאת. ויש אומרים שאומרים אותו.

סימן תרפ״ג · הלל ותחנון

סעיף א בכל שמונת ימי חנוכה גומרים את ההלל, כלומר אומרים הלל שלם בברכה. הרמ״א מוסיף שאין אומרים תחנון.

סימן תרפ״ד · קריאת התורה וההפטרה

סעיף א בכל יום קוראים בקורבנות הנשיאים שבפרשת נשא, עם שלושה עולים בימי החול הרגילים. יש חילוק בין השולחן ערוך והרמ״א לסדר הקריאה לעולים לתורה. ביום השמיני ממשיכים גם לפרשת המנורה שבתחילת בהעלותך.

סעיף ב בשבת חנוכה מוציאים שני ספרי תורה: פרשת השבוע וקריאת חנוכה. מפטירים ״רני ושמחי״, אם יש שתי שבתות בחנוכה, בשנייה מפטירים בנרות שלמה שבמלכים.

סעיף ג כשראש חודש טבת חל בשבת מוציאים שלושה ספרים: פרשת השבוע, ראש חודש וחנוכה. ההפטרה של חנוכה. בראש חודש בחול מוציאים שניים: שלושה עולים בראש חודש והרביעי בחנוכה. ואם טעה בראש חודש והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ר"ח.

דגשים בהגייה

יש להקפיד לענות ״אָמֵן״ בשתי הברות בלבד, ״אָ״ וְ ״מֵן״, בלי לכפול את ההברה הראשונה ולומר ״אֲ־אָמֵן״.

יש לדקדק באמירת ברכת ההדלקה. לאחר המילים ״אשר קידשנו במצוותיו״ יש לשהות מעט, ומיד להמשיך ברצף ״וציוונו להדליק נר חנוכה״. רבים נוהגים לנגן את הברכה באופן שההפסקה באה אחרי המילה ״וציוונו״, ורק אחר כך ממשיכים ״להדליק נר חנוכה״. אולם ההפסקה הקלה מקומה אחרי המילה ״במצוותיו״, כדי לחבר את המילה ״וציוונו״ למה שנצטווינו לעשות – ״להדליק נר חנוכה״.